

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WALDEMAR KOZYRA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5069-5080>

waldemar.kozyra@umcs.pl

*Leopold Skulski – minister spraw wewnętrznych w Rządzie Obrony
Narodowej Wincentego Witosa: 24 lipca 1920 – 28 czerwca 1921*

Leopold Skulski – the Minister of the Internal Affairs in the Government of National Defense Led
by Wincenty Witos: July 24, 1920 – June 28, 1921

ABSTRAKT

Leopold Skulski urodził się 3 listopada (według kalendarza juliańskiego 15 listopada) 1877 roku w Zamościu w zubożałej rodzinie szlachecko-inteligenckiej. Był aptekarzem i inżynierem chemikiem. W Sejmie Ustawodawczym kierował klubem Narodowego Zjednoczenia Ludowego. Od 13 grudnia 1919 roku do 9 czerwca 1920 roku pełnił funkcję prezesa Rady Ministrów. W dniu 24 lipca 1920 roku w Rządzie Obrony Narodowej Wincentego Witosa został ministrem spraw wewnętrznych, a zarazem członkiem Rady Obrony Państwa. Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku kierował najważniejszym w państwie resortem cywilnym – administracją spraw wewnętrznych, a w rezultacie był kierownikiem „frontu wewnętrznego”. Po odejściu z rządu 28 czerwca 1921 roku, był m.in. członkiem Trybunału Stanu (1925–1928), prezesem Polskiego Radia i prezesem Towarzystwa Zakładów Żyrardowskich. Po 17 września 1939 roku aresztowany i rozstrzelany przez władze sowieckie w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach. Pochowany prawdopodobnie w Kuropatach na Białorusi.

Słowa kluczowe: Leopold Skulski; rząd; minister spraw wewnętrznych; administracja spraw wewnętrznych; wojna polsko-bolszewicka; front wewnętrzny

DZIAŁALNOŚĆ LEOPOLDA SKULSKIEGO PRZED OBJĘCIEM
URZĘDU MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Leopold Skulski urodził się 3 listopada (według kalendarza juliańskiego 15 listopada) 1877 roku w Zamościu w zubożałej rodzinie szlachecko-inteligenckiej.

Był synem Adolfa Piotra i Bronisławy z Kieweliczów; był wychowywany w wieżrze rzymskokatolickiej¹. Wraz z bratem Eugeniuszem Bronisławem początkowo uczył się w domu rodzinnym pod kierunkiem matki. Następnie, od 1891 roku, rozpoczął naukę w czteroletnim męskim gimnazjum (progimnazjum) najpierw w Zamościu, a następnie w Lublinie. Był uczniem ambitnym i zdolnym, a zarazem pracowitym. Jego ulubionymi przedmiotami były chemia i biologia. Bardzo łatwo uczył się języków obcych: rosyjskiego, niemieckiego, łaciny, greki. W 1894 roku z pochwałami i medalem ukończył naukę w lubelskim progimnazjum. Niestety, rodzina ze względów finansowych nie była w stanie dalej go kształcić.

Od 24 grudnia 1894 roku Skulski zaczął pracować jako praktykant w lubelskiej aptece prowizora farmacji Czubaszki. Przebywał tam do 18 grudnia 1895 roku, a następnie pracował w aptekach w Krasnymstawie, Zamościu, Dobrowie (powiat będziński) i ponownie w Zamościu. W styczniu 1898 roku wyjechał do Warszawy, gdzie na Oddziale Farmaceutycznym Wydziału Lekarskiego Cesarzowskiego Uniwersytetu Warszawskiego rozpoczął kurs aptekarski, który ukończył w marcu ze stopniem pomocnika farmacji².

Pracując w aptekach jako uczeń i pomocnik aptekarski, Skulski zdobywał środki na własne utrzymanie i dalsze kształcenie. Z czasem wyjechał do Niemiec, gdzie rozpoczął studia na Politechnice w Karlsruhe (od słuchaczy nie wymagano świadectwa maturalnego) na Wydziale Chemii. Ukończył je w 1906 roku, uzyskując dyplom inżyniera chemika. W tym czasie ujawniła się też jego pasja społecznikowska. W Karlsruhe został prezesem Korporacji Studentów Polaków, a w dniach 24–30 grudnia 1905 roku przewodniczył obradom XIX Zjazdu Zjednoczenia Towarzystw Młodzieży Polskiej za Granicą w Genewie. Po ukończeniu studiów i powrocie do kraju rozpoczął pracę jako kierownik w Warszawskim Towarzystwie Akcyjnym „Motor”. W 1907 roku przeniósł się do Łodzi, gdzie został właścicielem aptek i fabryki krochmalu. W mieście tym był założycielem, a następnie prezesem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W Łodzi rozpoczął działalność polityczną w ruchu narododemokratycznym. Szybko został członkiem Ligi Narodowej, redagował pismo „Zjednoczenie Narodowe”. Po rozłamach w Narodowej Demokracji w latach 1908–1911 powołał w Łodzi własne stronnictwo polityczne pod nazwą Zjednoczenie Narodowe (ZN), które w czasie I wojny światowej ściśle współpracowało z endecją. Stanisław Grabski tak pisał na temat

¹ K. Stepan, *Skulski Leopold*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 38/4, z. 159, Warszawa 1998, s. 504–505; Ł. Kot, *Zamojski rodowód premiera Leopolda Skulskiego*, „Archiwariusz Zamojski” 2006, s. 30. Skulscy mieszkali w Zamościu w kompleksie kamienic ormiańskich na Starym Mieście, na pierwszym piętrze, w kamienicy nr 7, obecnie pod adresem ul. Ormiańska nr 22, znanej jako Kamienica pod Madonną.

² Ł. Kot, *op. cit.*, s. 31.

ZN: „Złożone przeważnie z byłych »braci zetowych«, którzy przed wojną odłączyli się od Ligi Narodowej, ale w czasie wojny szli z nami solidarnie, biorąc udział w Radzie Międzypartyjnej. Przewodniczył im Skulski”³. W latach 1916–1919 Skulski sprawował funkcję prezydenta miasta Łodzi. W 1919 roku z listy Narodowej Demokracji (Związku Ludowo-Narodowego, ZLN) uzyskał mandat poselski do Sejmu Ustawodawczego i wszedł w skład jej klubu parlamentarnego. Jednak już w lecie 1919 roku z częścią posłów wycofał się z niego i utworzył nową partię oraz klub parlamentarny pod nazwą Narodowe Zjednoczenie Ludowe⁴.

Po upadku rządu Ignacego Jana Paderewskiego, od 13 grudnia 1919 roku do 9 czerwca 1920 roku Skulski pełnił funkcję prezesa Rady Ministrów. Był premierem pierwszego w Polsce Odrodzonej rządu w pełni parlamentarnego, mającego poparcie znaczącej większości sejmowej. Stały za nim ugrupowania centroprawicowe na czele ze Związkiem Ludowo-Narodowym (endecja), Narodowym Zjednoczeniem Ludowym (którego Skulski był prezesem) i Polskim Stronnictwem Ludowym (jeszcze połączone w jeden klub parlamentarny partie ludowe: PSL „Piaś” i PSL „Wyzwolenie”). Gabinet Skulskiego miał też poparcie naczelnika państwa, Józefa Piłsudskiego. Działał w wyjątkowo trudnych warunkach. Kraj nie miał ukształtowanych granic ani ustalonego kształtu ustrojowego, a społeczeństwo czekało na reformy, np. reformę rolną czy ustawodawstwo dotyczące świata pracy. Jednakże już wiosną 1920 roku w koalicji rządowej ujawniły się pierwsze rozbieżności, po jednoznacznym poparciu przez Skulskiego polityki wschodniej Piłsudskiego i ofensywy wojsk polskich na Ukrainę. Dwie największe partie koalicji: ZLN i PSL, zaczęły się od niego dystansować, chociaż formalnego wotum nieufności nie zgłosiły. Powstrzymały je przejściowe sukcesy wojsk polskich na Naddnieprzu. W dniu 18 maja 1920 roku marszałek sejmu Wojciech Trąmpczyński i premier Skulski witali owacyjnie przybywającego z Kijowa zwycięskiego wodza wojsk polskich Piłsudskiego. Wieści o kontrofensywie bolszewickiej na Ukrainie jednak wzmogły niechęć do Skulskiego, narodowców i piastowców⁵. Atak na rząd rozpoczęli ludowcy, głosząc, że premier blokuje reformę rolną. Domagali się wprowadzenia wolnego obrotu artykułami rolnymi, co uderzało w rządową politykę aprowizacyjną. Przygotowany w tej sprawie projekt rządowy został obalony przez większość sejmową 2 czerwca 1920 roku.

³ S. Grabski, *Pamiętniki*, do druku przygotował i wstępem opatrzył W. Stankiewicz, t. 1, Warszawa 1989, s. 107; Ł. Kot, *op. cit.*, s. 27.

⁴ *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, współpr. G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994, s. 66–67; *Ministrowie Polski Niepodległej 1918–1945*, red. M. Baumgart, H. Walczak, A. Wątor, Szczecin 2001, 369–373; K. Stepan, *op. cit.*, s. 505–506; Ł. Kot, *op. cit.*, s. 27.

⁵ *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992, s. 115–116, 119.

W tej sytuacji 9 czerwca 1920 roku premier Skulski podał się wraz z całym rządem do dymisji⁶.

LEOPOLD SKULSKI – MINISTER SPRAW WEWNĘTRZNYCH I KIEROWNIK „FRONTU WEWNĘTRZNEGO” W OKRESIE WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ 1920 ROKU

W Polsce w drugiej połowie lipca 1920 roku ze zdwojoną siłą wybuchł kryzys polityczny. Jego powodem były klęski wojsk polskich w wojnie polsko-bolszewickiej oraz szybkie zbliżanie się Armii Czerwonej do Warszawy. Pogłębił go udział premiera Władysława Grabskiego w konferencji państw sojusznicznych (Ententy) w Spa i jego zgoda na bardzo ciężkie warunki rozejmu polsko-bolszewickiego. Premier godził się na linię Curzona jako podstawę rokowań granicznych z Rosją Sowiecką oraz na uznanie za stronę w rokowaniach przedstawicieli ukraińskiej ludności z Galicji Wschodniej. Poszedł na ustępstwa w sprawach Wolnego Miasta Gdańska (przyjął wszystkie niekorzystne dla Polski interpretacje prawa mandatowego) i w sprawie Śląska Cieszyńskiego (zrezygnował z plebiscytu i zaakceptował linię rozejmową jako granicę polsko-czeską). Ustalenia w Spa zostały formalnie zatwierdzone przez Radę Obrony Państwa w dniu 13 lipca 1920 roku. Jednakże spotkały się one z gwałtownymi protestami i sprzeciwem szerokich kręgów społecznych. Lewica sejmowa głosiła, że rozwiązanie głównych zagadnień obrony państwa i zmobilizowanie całego narodu do walki o utrzymanie niepodległości kraju wymagało utworzenia rządu obrony narodowej. W tej sytuacji w dniu 24 lipca 1920 roku premier Grabski wraz z całym rządem podał się do dymisji⁷.

Zanim upadł rząd Grabskiego od kilku dni w Belwederze toczyły się rozmowy o powołaniu nowego rządu koalicyjnego. Ostatecznie w dniu 21 lipca przyjęto formułę rządu szerokiej koalicji, za „resorty polityczne” uznając stanowisko premiera, wicepremiera, ministra spraw wewnętrznych i ministra spraw zagranicznych. Na szefa rządu wskazano Wincenta Witosa, a na jego zastępcę – Ignacego Daszyńskiego. Ustalono powołanie tzw. małego gabinetu, w skład którego weszli przedstawiciele głównych stronnictw politycznych: ZLN – Władysław Grabski, Narodowego Zjednoczenia Ludowego – Leopold Skulski, PSL

⁶ J. Jachymek, *Leopold Skulski – prezydent ministrów i minister spraw wewnętrznych*, [w:] *W służbie Klio... Księga poświęcona pamięci Profesora Tadeusza Radzika*, red. J. Kłapcio, W. Kozyra, G. Kuprianowicz, R. Litwiński, M. Mazur, M. Sioma, R. Wysocki, Lublin 2012, s. 293, 298–301; *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Faryś, J. Pajewski, Szczecin–Poznań 1991, s. 60.

⁷ *Prezydenci i premierzy...*, s. 123–124; *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 67.

(reprezentant całego ruchu ludowego) – Wincenty Witos, Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) – Ignacy Daszyński. Po rozstrzygnięciu sporów o najważniejsze teki ministerialne, zwłaszcza po próbie wyeliminowania z rządu ZLN podjętej przez PPS, która pozornie się udała, gdyż Grabski oficjalnie nie reprezentował tej partii, tylko występował jako „minister fachowy”, skład rządu został skompletowany. Rząd Obrony Narodowej premiera Witosy został zaprzysiężony przez naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego w dniu 24 lipca 1920 roku i pracował do dnia 13 września 1921 roku⁸.

Powstanie rządu Witosy opinia publiczna przyjęła z ogromną ulgą. „Niebezpieczeństwo zagrażające Rzeczypospolitej z zewnątrz dokonało tego, do czego nie można było uprzednio skłonić argumentami rozumowymi” – pisał Stanisław Wojciechowski⁹. Premier Witos w swoim krótkim exposé, wygłoszonym w Sejmie w dniu 24 lipca 1920 roku, stwierdził, że rząd będzie koncentrował się na obronie państwa przed zagrożeniem sowieckim oraz wystąpił z apelem do narodu o konsolidację wokół władz państwowych i armii. Na zakończenie powiedział: „Związani każdym uderzeniem serc z naszą bohaterską armią, do której zwracamy się z nakazem i wezwaniem do wytrwania, skupieni z zaufaniem głębokim około Naczelnego Wodza, zjednoczeni w wielkiej pracy dla Polski i pokoju, zwyciężymy. Idąc po tej drodze, Rząd oczekuje od Sejmu Ustawodawczego i od Narodu pełnego poparcia”¹⁰. Już 30 lipca premier zwrócił się z odezwą do chłopów pn. „Bracia włościanie na wszystkich ziemiach polskich”, a 5 sierpnia ogłosił odezwę do narodu pn. „Ojczyzna w niebezpieczeństwie”, następnego dnia zaś wygłosił odezwę do wojska¹¹.

W Rządzie Obrony Narodowej Wincentego Witosy bardzo silną pozycję uzyskał minister spraw wewnętrznych Leopold Skulski. Był on prezesem dużego klubu parlamentarnego – Narodowego Zjednoczenia Ludowego, wszedł też w skład Rady Obrony Państwa i kierował najważniejszym resortem cywilnym, a w konsekwencji był w państwie kierownikiem „frontu wewnętrznego”.

Zarządzany przez niego resort spraw wewnętrznych (administracja spraw wewnętrznych) składał się z wielu pionów organizacyjnych, z których najważniejsze to administracja ogólna (polityczna, zespolona) oraz Policja Państwowa. Administrację ogólną reprezentowali wojewodowie (urzędy wojewódzkie)

⁸ *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 77.

⁹ Cyt. za: *ibidem*, s. 71.

¹⁰ Biblioteka Sejmowa, Sejm Ustawodawczy (dalej: BS, SU), Sprawozdanie stenograficzne, nr 166, 24.07.1920, pagina (p.) 7; BS, SU, Wystąpienie premiera Wincentego Witosy przed sejmem; nr 184, 29.10.1920, p. 77; *Nowy rząd przed Sejmem. Deklaracje partii*, „Gazeta Warszawska” 25.07.1920, nr 201; *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 69–71.

¹¹ *Prezydenci i premierzy...*, s. 137; *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 71–72.

i starostowie (urzędy starościńskie). W ramach urzędów wojewódzkich i starościńskich funkcjonowały agendy terenowe (wydziały w urzędach wojewódzkich, referaty w urzędach starościńskich) resortu spraw wewnętrznych oraz większości innych ministerstw resortowych, np. zdrowia publicznego, aprowizacji, rolnictwa i weterynarii, przemysłu i handlu, pracy i opieki społecznej, robót publicznych. W terenie wojewodowie i starostowie sprawowali nadzór nad strukturami samorządu terytorialnego: gminnego wiejskiego i miejskiego (miasta niewydzielone) oraz powiatowego ziemskiego i miejskiego (miasta wydzielone). Wojewodowie na ziemiach byłego zaboru pruskiego nadzorowali jeszcze samorząd wojewódzki, a w pozostałych częściach kraju – rady wojewódzkie, stanowiące surogat samorządu wojewódzkiego. Natomiast na czele Policji Państwowej stał komendant główny, podległy bezpośrednio ministrowi spraw wewnętrznych. W terenie struktury Policji Państwowej w zakresie spraw polityczno-administracyjnych podlegały wojewodom i starostom¹².

Skulski w okresie największego natężenia walk na froncie polsko-sowieckim (lipiec–sierpień 2020 roku) od podległych sobie służb administracyjno-policyjnych otrzymywał regularnie informacje o sytuacji politycznej w kraju. Przykładowo w raporcie policji politycznej z 3 sierpnia 1920 roku pisano, że w oddziałach lokalnych Związku Zawodowego Robotników Rolnych zapanował zamęt, zwłaszcza po prawej stronie Wisły. Oddziały te, uważane zawsze za bardzo radykalne, poczęły wbrew instrukcjom z centrali prowadzić własną politykę. Agitowały, by w razie zagrożenia majątków przez bolszewików fornale nie pozwolili ich ewakuować, a nawet wyjeżdżać właścicielom („wyzyskiwaczom ziemskim”). Z kół lewicowych socjalistów donoszono, że takie instrukcje wydawali zwłaszcza komuniści lubelscy. Sprawozdanie informowało, że robotnicy związani z PPS bardzo pesymistycznie oceniali sytuację militarną Polski. Uważano, że bolszewicy będą bez trudu posuwali się w głąb kraju, mając zapewnioną neutralność Niemiec. Socjaldemokratyczny rząd niemiecki Polskę bolszewicką będzie traktował również neutralnie pod warunkiem, że Niemcy zajmą poznańskie i Pomorze. Entencie miano wytłumaczyć, że w ten sposób broni się te prowincje „przed zalewem bolszewickim”. Rząd sowiecki natomiast nie miał nic przeciwko temu, by tę „polską Wandę” zajęli Niemcy i by ziemie te nie weszły w skład „Republiki Polsko-Sowieckiej”¹³.

¹² W. Kozyra, *Urząd wojewody lubelskiego w latach 1919–1939. Sto lat funkcjonowania w różnych ustrojach politycznych i administracyjnych*, Lublin 2019, s. 33; W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2007, s. 332–336.

¹³ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komenda Główna Policji Państwowej, Dopyły z b. Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i b. Centralnego Archiwum Komitetu

Zdecydowana większość polskiego społeczeństwa była jednak usposobiona patriotycznie, z determinacją i odwagą walczyła z inwazją bolszewicką. Minister spraw wewnętrznych Skulski jako kierownik „frontu wewnętrznego” skutecznie mobilizował społeczeństwo poprzez podległą mu administrację ogólną do podejmowania działań na rzecz walczącego na froncie wojska. Przykładowo podległy mu wojewoda lubelski Stanisław Moskalewski i współorganizowany przez niego społeczny Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie w wydanej rezolucji ogłosili: „Województwo lubelskie na wypadek bezpośredniego niebezpieczeństwa ewakuowane nie będzie. Każdy mieszkaniec chwyci w rękę broń: karabin czy kosę, siekiere czy nóż i walczyć pójdzie o swój próg do ostatniego tchu, aż do zwycięstwa. Wieś za wsią, osada za osadą, dom za domem podporą będą i przytułkiem dla naszych wojsk, a dla wdzierającego się wroga śmiercionośnym gniazdem i twierdzą, którą można zniszczyć i zdobyć jedynie po trupach wszystkich obrońców”¹⁴. Zaczęły powstawać komitety obrony w powiatach i gminach. „Głos Lubelski” codziennie donosił o powstaniu nowych komitetów. I tak 1 sierpnia 1920 roku powstały one w powiatach: lubelskim, lubartowskim, tomaszowskim, zamojskim i hrubieszowskim. Natomiast 30 lipca 1920 roku przy współdziałaniu komitetów z Kraśnika i Puław zorganizowano Szwadron Pracy Ochotniczej Dywizjonu Puławsko-Kraśnickiego – wojskowej formacji pomocniczej, która weszła później w skład Ochotniczego Pułku Województwa Lubelskiego. Na początku sierpnia komitety istniały już we wszystkich powiatach i w niemal wszystkich gminach województwa lubelskiego¹⁵.

W dniu 25 lipca 1920 roku Rada Obrony Państwa zwróciła się do sejmików powiatowych i gmin, by te opodatkowały się „na cele obrony państwa przed najazdem”. Powinny one uchwalić „natychmiastową opłatę z morga posiadanej ziemi, a ci co ziemi nie posiadają, niech wpłacą od osoby, co mają”. Administracja ogólna miała ściśle współpracować z władzami samorządowymi w celu sprawnego przeprowadzenia tej akcji. Zebrane fundusze w dwóch trzecich miały zasilić miejscowe komitety narodowe i obywatelskie, a w jednej trzeciej – Ogólnokrajowy Komitet Obywatelski¹⁶.

Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. 1, k. 186, Pismo MSW z 3 sierpnia 1920 roku; J. Pajewski, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Poznań 2007, s. 47–56.

¹⁴ „Głos Lubelski” 5.08.1920, nr 290, s. 2. Szerzej: L. Wyszczelski, *Bitwa na przedpolach Warszawy*, Warszawa 2000, s. 208.

¹⁵ „Głos Lubelski” 1.08.1920, nr 207, s. 3; „Głos Lubelski” 3.08.1920, nr 210, s. 1; W. Kozyra, *Urząd Wojewódzki w Lublinie w latach 1919–1939*, Lublin 1999, s. 39–40.

¹⁶ „Gazeta Warszawska” 25.07.1920, nr 201, s. 1; J. Szczepański, *Stanowisko polskich partii politycznych wobec wojny w latach 1919–1920 z Rosją Sowiecką*, [w:] *Państwo – władza – społeczeństwo w dwudziestym wieku*, red. W. Kozyra, „Res Historica” 2004, nr 16, s. 145.

Skulski jako szef resortu spraw wewnętrznych w Rządzie Obrony Narodowej wydał wiele szczegółowych zarządzeń wzmacniających w kraju stan bezpieczeństwa i spokoju publicznego. Zreformował w Policji Państwowej pion policji politycznej. W Komendzie Głównej Policji Państwowej zlikwidował Inspektorat Defensywy Politycznej, a w jego miejsce powołał Wydział IV D (wywiad polityczny), znacznie przy tym rozbudowując jego komórki terenowe. W okręgach powołał ekspozytury, a na szczeblach niższych – agentury. Policja polityczna prowadziła rozległą obserwację i wywiad agenturalny wobec grup i osób podejrzanych o sprzyjanie ruchowi komunistycznemu, a wyniki tych prac natychmiast przekazywała odpowiednim władzom prokuratorsko-sądowym oraz do centrali resortu spraw wewnętrznych¹⁷.

Skulski pracował na rzecz sprawnego ewakuowania terenów zagrożonych przez Armię Czerwoną. Już 21 lipca Rada Ministrów mianowała ministra spraw wewnętrznych nadzwyczajnym komisarzem ewakuacyjnym. Ówczesny premier Grabski pisał do niego, że „wzywa się wszystkie władze tak cywilne jak też wojskowe do udzielenia Panu wszelkiej potrzebnej pomocy”. W dniu 2 sierpnia 1920 roku weszła w życie „Instrukcja Rady Ministrów w sprawie Ewakuacji”, którą wykonywać miał przede wszystkim komisarz ewakuacyjny i jego służby. Ostatecznie wycofywanie władz administracyjnych, urzędów i instytucji państwowych oraz ludności cywilnej na lewy brzeg Wisły przebiegało, jak na możliwości młodego państwa polskiego, nad wyraz sprawnie. Nie było większego zamieszania organizacyjnego, wszystkie władze państwowe i ludność cywilna docierały do wyznaczonych rejonów rozmieszczenia i osiedlenia¹⁸.

W dniach przełomu – od 14 do 18 sierpnia 1920 roku – minister spraw wewnętrznych i kierownik „frontu wewnętrznego” Skulski uwagę skupiał głównie na zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego wewnątrz kraju. Jednocześnie uczestniczył w poufnych naradach u naczelnika państwa dotyczących zabezpieczenia materiałowego, finansowego i osobowego armii przygotowującej się do kontrofensywy. Wspólnie z premierem Witosem wyjeżdżał na front pod Radzyminem w celu zapoznania się z sytuacją. W dniu 15 sierpnia 1920 roku prasa donosiła: „Wczoraj prezydent ministrów Witos i minister spraw wewnętrznych Skulski odwiedzili na jednym z odcinków frontu oddziały dywizji

¹⁷ W. Kozyra, *Ustawowe uprawnienia ministrów spraw wewnętrznych i zarys ich realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, [w:] *Państwo – władza – społeczeństwo...*, s. 22.

¹⁸ AAN, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa (dalej: KCNP), sygn. 155, k. 3, 6; AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Dopływy z b. Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i b. Centralnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: MSW, Dop.), sygn. 974, Instrukcja w przedmiocie opieki nad ludnością ewakuowaną z terenów wojennych (4.08.1920).

litewsko-białoruskiej, która po świeżo przebyтым ataku, pomimo zmęczenia zachowała wielką odporność”. Podczas wizytacji jedna z baterii na świeżo zajętej pozycji rozpoczynała właśnie ostrzał artyleryjski. Spotykali się z walczącymi na „czołowych okopach linii bojowej, co wywarło bardzo dodatnie wrażenie na żołnierzach”¹⁹.

W przeddzień decydujących walk na przedpolu warszawskim na posiedzeniu Rady Ministrów Skulski złożył sprawozdanie z sytuacji wewnętrznej w Warszawie i w kraju, określając położenie jako „bardzo ciężkie, a nawet groźne”. Rząd zaakceptował jego wnioski i upoważnił go do zastosowania niezbędnych środków zaradczych. W oparciu o przepisy stanu wojennego wydano szereg zarządzeń mających na celu zabezpieczenie przed sabotażem dróg publicznych, budynków rządowych i dóbr państwowych. Roztoczono szczególną kontrolę policyjną nad osobami podejrzanymi o wrogi stosunek do państwa. Decyzje te w sposób zasadniczy uspokoiły sytuację w stolicy i w całym kraju. W konsekwencji, w trakcie rozstrzygającej bitwy o Polskę, w kraju został zachowany spokój społeczny i polityczny oraz porządek publiczny²⁰.

Po odparciu ataku wojsk sowieckich na Warszawę, już 19 sierpnia 1920 roku kierownictwo administracji spraw wewnętrznych wydało rozporządzenie o natychmiastowym powrocie władz wojewódzkich, starościńskich, samorządowych i Policji Państwowej do swoich powiatów, wyzwolonych spod okupacji sowieckiej. Zarządzono też, w porozumieniu z władzami wojskowymi, wysłanie na tereny wyzwolone zmilitaryzowanych oddziałów policji, których zadaniem było zbieranie sprzętu i materiału wojennego pozostawionego przez wycofujące się wojska sowieckie oraz wylapywanie grup (band) czerwoarmistów. Ponadto oddziały te grzebały pozostawione zwłoki żołnierskie obu walczących stron, tworząc cmentarze polowe, a także meldowały władzom administracji ogólnej o wszelkich zauważonych uszkodzeniach dróg i łączy telekomunikacyjnych²¹.

Na miejsce przybyły grupy policji politycznej (Wydziału D IV), których celem było ustalenie stosunku „partii, ugrupowań, związków społecznych, politycznych i zawodowych do bolszewików (w czasie okupacji) przy szczególnym uwzględnieniu Bundu, Poalej Sjonu, Vereinigte (w ogóle organizacji żydowskich)”. Policja interesowała się zachowaniem pozostałych na miejscu polskich

¹⁹ „Gazeta Warszawska” 15.08.1920, nr 222, s. 1; W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Lublin 2009, s. 146.

²⁰ Dział nieurzędowy: z Rady Ministrów (M.P. 30.10.1920, nr 247); BS, SU, 184, 29.10.1920, p. 77, Przemówienie min. L. Skulskiego w sprawie zniesienia stanu wyjątkowego.

²¹ Dział nieurzędowy: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – objęcie powiatów uwolnionych od inwazji na prawym brzegu Wisły przez starostów i Policję Państwową (M.P. 20.08.1920, nr 188); *Powrót władz i urzędów*, „Gazeta Warszawska” 20.08.1920, nr 227, s. 2.

urzędników i funkcjonariuszy wobec władz sowieckich. Zestawiała wszystkie zarządzenia tych władz, w szczególności te dotyczące kwestii własnościowo-ekonomicznych i społeczno-politycznych²². W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych utworzono Komisję do zbadania skutków inwazji bolszewickiej pod przewodnictwem szefa Sekcji Bezpieczeństwa Publicznego i Prasy Stefana Urbanowicza²³. Od końca sierpnia i przez cały wrzesień 1920 roku kierownictwo resortu zaabsorbowane było kwestią powrotu władz administracyjnych, samorządowych i policji, a zwłaszcza ludności cywilnej do swoich siedzib, sukcesywnie wyzwolanych przez armię polską spod okupacji bolszewickiej²⁴.

POLITYKA ADMINISTRACYJNA MINISTRA SPRAW
WEWNĘTRZNYCH LEOPOLDA SKULSKIEGO
W SFERZE BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO (SPRAWY
SPOŁECZNO-POLITYCZNE I MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH)

Po wejściu w życie rozejmu polsko-bolszewickiego w dniu 18 października 1920 roku Rząd Obrony Narodowej z premierem Witosem na czele działał w dalszym ciągu, przedstawiając kraj „ze stopy wojennej na pokojową”. W dniu 17 marca 1921 roku została uchwalona Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej i tym samym zakończył się czas konstruowania jej zasadniczego ustroju prawnopolitycznego. Dnia 18 marca 1921 roku podpisano traktat pokojowy między Rosją i Ukrainą Sowiecką a Polską, w wyniku którego ostatecznie została ustalona wschodnia granica Rzeczypospolitej Polskiej²⁵.

W tym czasie polityka administracyjna ministra spraw wewnętrznych Skulskiego w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego skupiała się na usprawnieniu form i metod oddziaływania podległych mu struktur na życie społeczno-polityczne kraju, w tym na mniejszości narodowe. Już 26 czerwca 1921 roku szef Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wydał zarządzenie, w którym stwierdził, że odtąd „obserwowanie całokształtu życia polityczno-społecznego rozpada się

²² AAN, MSW, Dop., sygn. 974, Instrukcja dla funkcjonariuszy Wydziału IV D Komendy Głównej PP udających się na tereny oczyszczone od bolszewików.

²³ AAN, KCNP, sygn. 155, k. 39; J. Szczepański, *Społeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa–Pułtusk 2000, s. 359.

²⁴ Dział nieurzędowy: MSW komunikuje – powrót do powiatów płońskiego, plockiego, pułtuskiego, radzyńskiego, nowomińskiego, lubelskiego, węgrowskiego sokołowskiego, siedleckiego, radzyńskiego, garwolińskiego, łukowskiego, lubartowskiego dozwolony jest bez ograniczeń (M.P. 25.08.1920, nr 192).

²⁵ W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 253; ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP 1921, nr 44, poz. 267).

na dwie zasadnicze części: a) obserwacja normalnego i legalnego trybu życia polityczno-społecznego, b) obserwacja objawów życia nielegalnego”. Obserwacja życia legalnego miała być prowadzona przez władze administracji ogólnej (administrację starościńską i wojewódzką), „bez pomocy funkcjonariuszy Wydziału IV D”. Władze te miały zwrócić uwagę zwłaszcza na to, by ich raporty „stały na odpowiednim poziomie”. Pisano, że „zdjęcie inwigilacji poufnej z organizacji legalnych” nie powinno wpłynąć na obniżenie się jakości informacji na temat „całokształtu życia społecznego i politycznego”. Dotychczasowe „ciężkie warunki i nawał pracy bieżącej nie dawał możliwości ministerstwu i władzom lokalnym zwrócić uwagi na wzajemną łączność informacyjną i wymianę poglądów”. Podkreślano, że obserwowanie całokształtu życia społeczno-politycznego w jego przejawach legalnych nie mogło odbywać się „w drodze inwigilacji poufnej, przez agentów itp.”. W związku z tym pracownicy administracji powiatowej lub wojewódzkiej (służby informacyjne) powinny na tyle poznać podległy sobie teren, by bez trudu orientować się w jego przemianach społeczno-politycznych. Odtąd w ich wyłącznej gestii znajdowało się obserwowanie działalności i zachowań poszczególnych stronnictw politycznych, organizacji społecznych, instytucji kulturalnych i oświatowych oraz ciał samorządowych.

Natomiast „objawami życia nielegalnego” miała się zajmować policja polityczna na czele z Wydziałem IV D Komendy Głównej Policji Państwowej. Z dużym trudem szło ustalenie, które ze sfer życia społeczno-politycznego są legalne, a które już są nielegalne. Ostatecznie przyjęto, że główną organizacją nielegalną w państwie jest Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (KPRP). Do obowiązków policji politycznej należało uzyskiwanie informacji na jej temat, zwłaszcza o jej głównych kierunkach działalności, składzie osobowym kierownictwa i struktur terenowych, środkach finansowo-technicznych (składy literatury nielegalnej, drukarnie, sposoby finansowania itp.). Policja polityczna otrzymała również zadanie obserwowania i inwigilowania środowisk formalnie legalnych, ale skomunizowanych czy komunizujących, takich jak niektóre partie lewicowe, a zwłaszcza lewe skrzydło PPS. Grupy te dążyły zazwyczaj do różnego rodzaju rozłamów i połączenia się z partią komunistyczną lub do ścisłej z nią współpracy. Działalność policji miała być też skierowana „w stronę licznych organizacji i instytucji niepolskich”. Dotyczyło to w pierwszej kolejności organizacji żydowskich, takich jak „Bund”, „Poalej Syjon” itp., gdzie „niebezpieczne knowania antypaństwowe często ukrywane były pod płaszczykiem legalnych organizacji o celach kulturalnych”. Nadzorem policyjnym objęto również część organizacji mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i niemieckiej. W związku z tym, że klasowe związki zawodowe (związane z PPS) najczęściej były inicjatorami strajków, uznano je także za groźne dla bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W konsekwencji i one znalazły się pod kontrolą Wydziału D IV. Podkreślano jednak, że związki zawodowe były zawsze uznawane przez państwo za organizacje legalne. Dlatego też działania policyjne wobec nich winny być prowadzone ostrożnie, tak by „nie wzbudzać podejrzeń w lojalnych instytucjach zawodowych i mieć na celu: 1) uprzedzenie o zamierzonych ruchach strajkowych i ich charakterze; 2) wykrycie działalności antypaństwowej, która przekrada się często do tych organizacji wbrew woli ich członków i przywódców”. Spis wszystkich instytucji, organizacji, związków i partii, formalnie uznanych za legalne, a faktycznie traktowanych jako nielegalne, Wydział IV D KG Policji Państwowej miał przesłać terenowym ogniwom policji politycznej odrębnym pismem. W omawianym okólniku z całą mocą zakazywano prowadzenia działań policyjno-inwigilacyjnych wobec legalnie działających stronnictw politycznych, a w szczególności tych, które posiadały swoje reprezentacje w sejmie. Na zasadzie wyjątku działania takie Policja Państwowa mogła prowadzić „jedynie na skutek każdorazowego zlecenia odpowiedniej władzy administracyjnej”. Służby policyjne, pracując nad organizacjami nielegalnymi, przygotowywały na ich temat okresowe sprawozdania, które otrzymywały władze policji politycznej, a zwłaszcza Wydział IV D oraz organy administracji ogólnej (wojewodowie i starostowie)²⁶.

Sprawozdania dla ministra spraw wewnętrznych z sytuacji społeczno-politycznej w poszczególnych województwach przygotowywali tylko i wyłącznie wojewodowie w oparciu o materiały informacyjne z urzędów starościńskich, raporty policyjne oraz własne obserwacje i przemyślenia. Do Warszawy przesyłali dwa rodzaje sprawozdań: stałe (miesięczne) oraz doraźne. Najważniejsze z nich były sprawozdania miesięczne. Składały się one z następujących elementów: 1) sytuacja polityczna, w tym: nastroje ludności; działalność legalnych stronnictw politycznych; inne zjawiska oraz spostrzeżenia posiadające charakter polityczny lub charakteryzujące stan bezpieczeństwa; 2) ruch i życie narodowościowe; 3) ruch wywrotowy; 4) ruch zawodowy; 5) przestępczość karna, w tym opis sytuacji i statystyka; 6) stosunki w zakresie bezpieczeństwa publicznego na pograniczu wschodnim w związku z ruchem i życiem granicznym; 7) varia²⁷. Na podstawie tych sprawozdań oraz innych materiałów informacyjnych wpływających do ministerstwa, zwłaszcza od Wydziału IV D KG Policji Państwowej, specjalna komórka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, czyli referat informacyjny

²⁶ AAN, MSW, Dop., sygn. 975, Pismo MSW ściśle poufne do naczelnika Wydziału IV D KG PP z 26 czerwca 1921 roku.

²⁷ AAN, MSW, Dop., sygn. 976, Okólnik MSW nr 16 z 14 listopada 1922 roku.

wydziału bezpieczeństwa publicznego, przygotowywała miesięczne sprawozdanie sytuacyjne (komunikat) z życia społeczno-politycznego kraju²⁸.

Okólnik ministra spraw wewnętrznych Leopolda Skulskiego nr 7 z 28 czerwca 1921 roku nakazywał organom administracji ogólnej i policji ścisłą współpracę z władzami wojskowymi w celu zwalczania szpiegostwa i agitacji wywrotowej w armii. Specjalnym organom wojskowym (Oddział II Sztabu Generalnego, Sekcja Defensywy Ministerstwa Spraw Wojskowych, Wydział II Sztabu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, Wydziały II Dowództw Okręgów Generalnych i ich Ekspozytury) władze administracyjno-policyjne miały ułatwiać pracę w zbieraniu informacji na temat życia społeczno-politycznego kraju, w szczególności ruchu wywrotowego, udostępniać odpisy meldunków i sprawozdań dotyczących sytuacji politycznej tak w kraju, jak i w poszczególnych województwach, a jednocześnie powinny one starać się w jak największym stopniu korzystać z wojskowych materiałów informacyjnych²⁹.

W październiku 1920 roku część posłów domagała się od rządu Witosa odwołania obowiązującego na terytorium całego kraju stanu wyjątkowego. Minister spraw wewnętrznych Skulski był przeciwny tym żądaniom. Mówił, że „stan bezpieczeństwa w Państwie, gdzie nie mamy jeszcze faktycznego pokoju, a zaledwie preliminaria, gdzie przeszliśmy całą serię zaburzeń związanych z inwazją bolszewicką, zaburzeń w umysłach ludzkich, nie przedstawia się tak korzystnie, żeby dziś można było mówić, że stan wyjątkowy jest niepotrzebny i rząd musi posiadać ustawę, która by mu dawała specjalne uprawnienia”. Zniesiono natomiast już 29 października 1920 roku cenzurę rewencyjną³⁰.

Sytuacja społeczno-polityczna, mimo szybkiego „przestawiania się kraju na tory pokojowe”, była nadal napięta i trudna. W sprawozdaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych czytamy: „Miesiąc styczeń [1921 roku] obfitował w strajki. Na kopalniach w Zagłębiu wybuchały dorywcze strajki na tle aprowizacyjnym”. Miały być one kierowane przez zakonspirowane organizacje komunistyczne, dążące do nadania im politycznego charakteru. Przedmiotem „specjalnej uwagi i troski rządu” był strajk kolejowy, który trwał cały miesiąc³¹. Sytuacja kraju była bardzo trudna pod względem aprowizacyjnym, zwłaszcza że od wiosny 1921 roku do Polski zaczęły napływać fale uchodźców z Rosji Sowieckiej, które należało wyżywić, a wśród których znajdowały się grupy agitatorów komunistycznych.

²⁸ AAN, MSW, Dop., sygn. 1018, Komunikat informacyjny MSW za kwiecień 1922 roku.

²⁹ AAN, MSW, Dop., sygn. 987, Okólnik MSW nr 7 z 28 czerwca 1921 roku, k. 7.

³⁰ BS, SU, 180, 29 X 1920, p. 67–69, Wystąpienie ministra L. Skulskiego w sprawie zniesienia stanu wyjątkowego, p. 15; Wystąpienie wiceministra spraw wewnętrznych J. Kuczyńskiego w sprawie zniesienia cenzury.

³¹ AAN, MSW, Dop., sygn. 1017, Sprawozdanie sytuacyjne MSW za styczeń 1921 roku, s. 4–5.

W centrum państwa sytuacja społeczna znormalizowała się jednak na tyle, że w maju 1921 roku rząd podjął decyzję o zniesieniu stanu wyjątkowego³².

Po zwycięskiej wojnie z bolszewikami w 1920 roku w szerokich kręgach społeczeństwa polskiego zapanowała teza, że w sporze o kształt ustrojowo-terytorialny odradzającego się państwa polskiego zwyciężyła koncepcja inkorporacyjna, a nie federacyjna. Zakładała ona, że państwo polskie powinno być państwem unitarnym (jednolitym) i narodowym, w którym narodem panującym (państwowym) będzie naród polski. Odrodzone państwo powinno być tylko i wyłącznie polityczną organizacją narodu polskiego. Zamieszkujące go inne narodowości miały mieć status „mniejszości narodowych”, stanowiących często potencjalne niebezpieczeństwo dla jego zwartości społecznej i spójności politycznej, dlatego też władze państwowe powinny dążyć do w miarę szybkiego zasymilowania ich z narodem polskim. Gdyby się to przejściowo nie udawało, należało je tak zneutralizować, by nie szkodziły państwu. Celowi temu miało służyć przyznanie im podstawowych praw i wolności obywatelskich zagwarantowanych w Konstytucji. Narodowości, które ujawniły nieprzyjazną lub wręcz wrogą postawę wobec państwowości polskiej, należało zdecydowanie zwalczać. Bardzo szybko okazało się, że doktryny tej, mimo sprzyjających warunków politycznych, nie można było w pełni wcielić w życie. Niemniej w latach 1920–1922 jej elementy legły u podstaw programowych polityki narodowościowej ówczesnych rządów polskich, którą można by nazwać „polityką asymilacji narodowej” czy raczej „quasi-polityką asymilacji narodowej”³³. Legła też ona u podstaw polityki administracyjnej ministra spraw wewnętrznych Skulskiego wobec mniejszości narodowych. Obiektem jego zainteresowania były przede wszystkim te mniejszości narodowe, które najbardziej zagrażały porządkowi publicznemu i bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa.

Jeżeli chodzi o mniejszość żydowską, to szef Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za wielkie zagrożenie dla państwowości polskiej uważał walkę społeczności żydowskiej o autonomię terytorialno-narodową w ramach Rzeczypospolitej. Miała się ona przejawiać rozbudową gminy żydowskiej (kahalu) jako podstawowej struktury żydowskiej autonomii, a następnie poprzez rozwój żydowskiego szkolnictwa ludowego, średniego i fachowego oraz poprzez powołanie przy rządzie

³² AAN, MSW, Dop., sygn. 1017, Meldunek sytuacyjny MSW 26 maja – 15 lipca 1921 roku; sygn. 975, Pismo okólne MSW do wszystkich wojewodów z 23 kwietnia 1921 roku; BS, SU, 216, 8.03.1921, p. 42–46, Zatargi strajkowe.

³³ W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 259; W. Suleja, *Kresy Wschodnie w myśli politycznej polskiej irredenty w okresie popowstaniowym (1864–1914)*, [w:] *Między polską etniczną a historyczną. Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, red. W. Wrześniński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 167–186.

polskim Sekretariatu Stanu do Spraw Żydowskich i Tymczasowej Żydowskiej Rady Narodowej. Służby resortu spraw wewnętrznych analizowały również złożone życie społeczno-polityczne społeczności żydowskiej w Polsce. Generalnie rzecz ujmując, podzieliły go na dwa zasadnicze nurty: umiarkowany (partie mieszczańskie, m.in. ortodoksi, syjoniści) i radykalny (m.in. Bund i partie wywrotowe, w tym KPRP)³⁴.

Resort spraw wewnętrznych, gdy chodzi o mniejszość ukraińską (określaną w dokumentach urzędowych jako ruska, rusińska), skupiał swoją uwagę głównie na Ukraińcach z Galicji Wschodniej, określanej w polskich enuncjacjach urzędowych jako Małopolska Wschodnia. Zwracał uwagę na tworzenie się wśród Ukraińców galicyjskich konspiracyjnych struktur wojskowych oraz oddziaływanie na nich internowanego w Czechosłowacji wojska ukraińskiego. Jednocześnie polskie służby policyjne konstatowały, że na obszarze tym panował względny spokój, gdyż społeczność ukraińska, tak jak całe społeczeństwo polskie, była wyczerpana latami wojen, a zwłaszcza dopiero co zakończoną wojną polsko-bolszewicką. W mniejszym stopniu służby te interesowały się aktywnością Ukraińców w Ziemi Chełmskiej oraz na Wołyniu, gdzie dopiero Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przejmowało kontrolę nad tamtejszymi strukturami administracji państwowej³⁵.

Kierownictwo administracji resortu spraw wewnętrznych na czele ze Skulskim mniejszość białoruska postrzegała przez pryzmat zwalczania białoruskiej partyzantki (białoruskiej akcji terrorystycznej) na północno-wschodnich obszarach państwa polskiego. W tym czasie tworzyły ją oddziały zbrojne, zorganizowane i kierowane przez emisariuszy rządu białoruskiego Wacława Łastowskiego, działającego na wygnaniu w litewskim Kownie. Stawiał on sobie za cel zbudowanie demokratycznego państwa białoruskiego, niezależnego od Polski i Rosji Sowieckiej. Swoją działalność białoruska partyzantka koncentrowała wzdłuż granicy polsko-litewskiej, zwłaszcza w rejonie grodzieńsko-lidzkim i wileńskim. Atakowano linie komunikacyjne, majątki polskie, przedstawicieli polskiej administracji³⁶.

³⁴ AAN, MSW, Dop., sygn. 1017, Komunikat informacyjny MSW, styczeń 1921 roku, s. 4; sygn. 1018; W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 259–260.

³⁵ AAN, MSW, Dop., sygn. 1074, Pismo MSW z 27 września 1921 roku do wojewody lubelskiego: sprawa wojsk ukraińskich w Czechosłowacji; Derżawnyj Archiw Ternopilskoj Oblasti, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Tarnopolskiego, Wydział Prezydialny – Oddział Bezpieczeństwa Publicznego, f. 231, op. 1, sprawa 5, arkusz 46, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody tarnopolskiego za maj 1921 roku.

³⁶ K. Gomółka, *Między Polską a Rosją. Białoruś w koncepcjach ugrupowań politycznych 1918–1922*, Warszawa 1994, s. 190–191, 208–210, 218–229; W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 261.

Mniejszość niemiecka obserwowana była przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych głównie pod kątem antypolskiej działalności jej struktur społeczno-politycznych. Zwracano uwagę na organizację i funkcjonowanie powstałego w 1921 roku Związku Niemczyzny dla Ochrony Praw Mniejszości w Polsce (Deutschtumsbund zur Wahrung der Minderheitsrechte in Polen), mającego ambicje skonsolidowania mniejszości niemieckiej w państwie polskim. W jego ramach działał Związek Niemców w Polsce (Bund der Deutschen Polen), skupiający Niemców z okręgu łódzkiego. Organizacje te, wraz ze Związkiem Rolników (Bauernverein), propagowały ideę pozostania kolonistów niemieckich w Polsce oraz wytworzenia z ludności kaszubskiej nowej mniejszości narodowej, wrogiej wobec Rzeczypospolitej Polskiej. Konstatowano z niepokojem fakt, że organizacje niemieckie otrzymywały stałą pomoc finansową z Republiki Weimarskiej oraz że na Pomorzu prężnie działała niemiecka konspiracja wojskowa³⁷.

POLITYKA ADMINISTRACYJNA MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH LEOPOLDA SKULSKIEGO W DZIEDZINIE ORGANIZACJI I FUNKCJONOWANIA RESORTU SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej w październiku 1920 roku polityka administracyjna kierownictwa resortu spraw wewnętrznych na czele ze Skulskim zmierzała do dalszego usprawniania organizacji i funkcjonowania centrali resortu (Ministerstwa Spraw Wewnętrznych) oraz jego struktur terenowych. Asumpt do tych działań dawało rozporządzenie Rady Ministrów z 28 października 1920 roku dotyczące zasad organizacji i urzędowania ministerstw³⁸. Na jego podstawie Rada Ministrów 13 stycznia 1921 roku uchwaliła nowy statut organizacyjny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, który wszedł w życie 1 kwietnia 1921 roku³⁹. Stanowił on, że odtąd podstawową komórką organizacyjną w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych był departament, a nie sekcja. Urząd składał się z czterech departamentów podzielonych na 14 wydziałów. Departament I Prezydyjalny posiadał trzy wydziały: prezydyjalny, osobowy, budżetowo-rachunkowy, a także kancelarię główną i bibliotekę. Wydział prezydyjalny obejmował

³⁷ W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 261.

³⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie organizacji i zasad urzędowania ministerstw (M.P. 5.11.1920, nr 251); W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 74.

³⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 18 marca 1921 r. w przedmiocie statutów organizacyjnych Ministerstw i Urzędów Centralnych. Statut ministerstwa Spraw Wewnętrznych (M.P. 1.04.1921, nr 74); AAN, Prezydium Rady Ministrów, Spis protokołów posiedzeń Rady Ministrów, t. 13, pos. z 13 stycznia 1921 roku, Przyjęcie statutu MSW.

sprawy ogólne Ministerstwa oraz kwestie wynikające ze stosunku ministra spraw wewnętrznych do parlamentu, naczelnika państwa, Rady Ministrów, urzędów centralnych, instytucji społecznych i osób, z wyjątkiem spraw należących do zakresu działania poszczególnych komórek organizacyjnych urzędu. W gestii wydziału osobowego znajdowały się wszystkie sprawy personalne urzędników i funkcjonariuszy Ministerstwa oraz urzędów podległych. Wydział budżetowo-rachunkowy zajmował się sprawami budżetowymi, rachunkowymi, kasowymi i gospodarczymi, a także wszystkimi kwestiami związanymi z działalnością finansową ministerstwa i urzędów podległych (art. 2 rozporządzenia).

Departament II Administracyjny składał się z czterech wydziałów: administracyjnego, ewidencji ludności, wojskowego i odwoławczego. W zakresie wydziału administracyjnego znajdowały się zagadnienia dotyczące organizacji urzędów terenowych podległych Ministerstwu, z wyjątkiem policyjnych i samorządowych, regulowanie stosunków wchodzących w zakres prawa administracyjnego publicznego (politycznego) nieobjętych kompetencją innych wydziałów oraz podział terytorialny państwa. Wydział ewidencji ludności obejmował sprawy przynależności państwowej i gminnej, metrykalne, zmiany nazwisk i spisu ludności. Wydział wojskowy zajmował się wszystkimi zagadnieniami związanymi z poborem do wojska, mobilizacją i demobilizacją, sprawami świadczeń wojennych i zasiłków dla rodzin wojskowych. Wydział odwoławczy rozpatrywał skargi i rekursy w sprawach nienależących do zakresu innych wydziałów (art. 3 rozporządzenia).

Departament III – Bezpieczeństwa Publicznego i Prasy – tworzyły cztery wydziały: bezpieczeństwa publicznego, porządku publicznego i policji, prasowy oraz stowarzyszeń. Pierwszy z nich (bezpieczeństwa publicznego) obejmował wszystkie sprawy związane z bezpieczeństwem państwa i nienależące do zakresu czynności innych wydziałów Departamentu. Wydział porządku publicznego i policji zajmował się kwestiami porządku publicznego, sprawami dotyczącymi przepisów administracyjno-policyjnych oraz stosunku organów policyjnych do innych władz państwowych i samorządowych. Do kompetencji wydziału prasowego należały kwestie prasowe, autorskie i widowisk publicznych. Natomiast wydział stowarzyszeń obejmował sprawy legalizacji i rejestracji stowarzyszeń i związków oraz nadzoru nad nimi (art. 4 rozporządzenia).

Departament IV – Samorządu – składał się z dwóch wydziałów stałych, tj. ziemskiego i miejskiego, oraz z jednego wydziału tymczasowego, tj. mieszkaniowego. Wydział samorządu ziemskiego w swoim zakresie obowiązków posiadał zagadnienia samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Wydział samorządu miejskiego obejmował wszystkie kwestie dotyczące miast. Wydział mieszkaniowy realizował sprawy wynikające z obowiązku gmin dostarczenia

pomieszczeń dla instytucji państwowych oraz mieszkań dla urzędników państwowych (art. 5 rozporządzenia).

W okresie zarządzania resortem przez ministra spraw wewnętrznych Skulskiego w skład jego kierownictwa, obok ministra, wchodziło dwóch podsekretarzy stanu. Pierwszym z nich był dr Juliusz Dunikowski, pracujący tutaj od czasów Wojciechowskiego, a drugim był powołany 6 sierpnia 1920 roku Józef Kuczyński, były kierownik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴⁰. W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych pracowali też jako dyrektorzy departamentów: Stefan Iszkowski, Konstanty Lenc, Stefan Urbanowicz oraz inspektor administracyjny Stanisław Twardo, a jako referenci: dr Karol Artz, Kazimierz Chłapowski, Tadeusz Łada, dr Rudolf Sikorski, Stefan Brzeziński, dr Jan Ossoliński, Eugenia Pilińska, Henryka Samborska⁴¹.

W okresie urzędowania Skulskiego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych nastąpiła zasadnicza rozbudowa podległych mu struktur administracyjnych. I tak na obszarze byłego zaboru austriackiego, po zakończeniu walk polsko-ukraińskich o Lwów i Galicję Wschodnią oraz po likwidacji urzędu Generalnego Delegata Rządu dla byłej Galicji, ustawą z 3 grudnia 1920 roku powołano cztery województwa: krakowskie, lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie. Ich urzędy wojewódzkie rozpoczęły pracę z dniem 1 września 1921 roku⁴². Na pozostałych wschodnich obszarach Rzeczypospolitej nadzór nad administracją ogólną Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przejęło na przełomie lat 1920 i 1921. Otóż jesienią 1920 roku nastąpiła likwidacja Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich, który od wiosny 1919 roku organizował pod nadzorem Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich polską administrację cywilną⁴³. Na jego miejsce powołany został Tymczasowy Zarząd Terenów Przyfrontowych i Etapowych (TZTPiE), podlegający bezpośrednio ministrowi spraw wewnętrznych. W dniu 18 listopada 1920 roku na obszarach podległych TZTPiE powołano trzy okręgi administracyjne:

⁴⁰ AAN, KCNP, sygn. 76, k. 57, Wniosek MSW – J. Kuczyński; Dział nieurzędowy: odejście J. Kuczyńskiego z MSW (M.P. 8.11.1921, nr 254).

⁴¹ AAN, Prezydium Rady Ministrów, Rektyfikaty, nr 12, t. 1, k. 130, 156, 253; W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 147.

⁴² AAN, Prezydium Rady Ministrów, Posiedzenia Rady Ministrów, t. 14, k. 402, pos. 57 z 17 maja 1921 roku; Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1921, nr 115, poz. 762; nr 117, poz. 768; M. Kozłowski, *Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Kraków 1990, s. 115.

⁴³ Derżawnyj Archiw Wołyńskiej Oblasti, Zarząd Cywilny Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego, f. 58, op. 2, sprawa 62, arkusz 3; Biblioteka Narodowa w Warszawie (dalej: BNW), sygn. akc. 6797, s. 17, J. Osmałowski, *Wspomnienia z lat 1914–1921*, t. 4: *Lata 1920–1921*; J. Gierowska-Kałuża, *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920)*, Warszawa 2003, s. 98–100.

wołyński, poleski i nowogródzki. Zarząd ten postawiony został w stan likwidacji 27 listopada 1920 roku. Ostatecznie na ziemiach tych z dniem 4 lutego 1921 roku ustanowiono administrację ogólną, a 1 marca rozpoczęły pracę urzędy wojewódzkie w Łucku, Brześciu nad Bugiem i Nowogródku⁴⁴. W okresie działalności na stolcu ministerialnym Skulskiego nie rozciągnięto struktur administracji ogólnej na Wileńszczyznę, gdyż 9 października 1920 roku polski generał Lucjan Żeligowski za namową naczelnego wodza Józefa Piłsudskiego „zbuntował się” i z podległym sobie wojskiem zajął Wilno wraz z okręgiem. Następnie na zajęтым terytorium utworzył niezależną strukturę państwową pod nazwą Litwa Środkowa⁴⁵. Minister Skulski wraz z ministrem spraw wojskowych gen. Kazimierzem Sosnkowskim z ramienia rządu polskiego czuwali natomiast nad właściwym przebiegiem III Powstania Śląskiego, które wybuchło 2 maja 1921 roku. W jego wyniku do Polski przyłączono znaczącą część uprzemysłowionego obszaru Górnego Śląska⁴⁶.

Minister Skulski mianował wielu nowych wojewodów. I tak na szefa Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku powołał Stefana Popielewskiego (3 listopada 1920 roku) w miejsce odwołanego Stefana Bądryńskiego (2 listopada 1920 roku). Następnie na nowe województwa wschodnie skierował: na lwowskie – Kazimierza Grabowskiego (23 kwietnia 1921 roku), na tarnopolskie – Karola Olpińskiego (23 kwietnia 1921 roku), na nowogródzkie, jako p.o., Czesława Krupskiego (3 lutego 1921 roku), na poleskie – Walerego Romana (1 marca 1921 roku), a na wołyńskie – Jana Krzakowskiego (14 marca 1921 roku)⁴⁷.

⁴⁴ AAN, KCNP, sygn. 191, k. 8, 10–11; Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1921, nr 16, poz. 93; BNW, sygn. akc. 6797, s. 2, J. Osmałowski...; W. Kozyra, *Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Zarządu Cywilnego Ziem Wołyńskich i Frontu Podolskiego (1919–1921)*, [w:] *Ucrainica–Polonica*, red. J. Tereszczenko, H. Stoński, vol. 1, Kijów–Żytomyr 2004, s. 183–184.

⁴⁵ Z. Krajewski, „Bunt” gen. Żeligowskiego i zajęcie Wilna, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1991, t. 41, nr 1, s. 56–71; W. Kozyra, *Polityka Ministra Wntrisznych Spraw Polskoji Republiki szczodo schidnych kresiw u 1918–1926 rr.*, [w:] *Ucrainica–Polonica*, red. J. Tereszczenko, vol. 2, Kyjiw–Żytomyr 2005, s. 28–29.

⁴⁶ *Ministrowie Polski Niepodległej...*, s. 372.

⁴⁷ AAN, KCNP, sygn. 77, k. 106, Wnioski nominacyjne; *Wojewodowie białostoccy*, red. K. Stychowicz, J. Wasilewski, Białystok–Warszawa 2019, s. 27 i n., 34 i n.; Ruch służbowy w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (M.P. 12.11.1920, nr 257); R. Hausner, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, Warszawa 1939, s. 60–64.

DZIAŁALNOŚĆ LEOPOLDA SKULSKIEGO PO ODEJŚCIU Z URZĘDU MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Udział Skulskiego w pracach Rządu Obrony Narodowej Witosza przerwał kryzys polityczny, który wybuchł w jego stronnictwie w czerwcu 1921 roku. Otóż w tym czasie podjęto próbę rekonstrukcji gabinetu Witosza. W jej wyniku Narodowe Zjednoczenie Ludowe zażądało pięciu tek ministerialnych w odnowionym Rządzie Obrony Narodowej oraz jego wzmocnienia poprzez podjęcie współpracy z Narodową Demokracją. Gdy premier Witos odmówił, doprowadziło to do rozłamu w Narodowym Zjednoczeniu Ludowym. Wprawdzie przy Skulskim pozostała większość posłów, jednak uchwała władz naczelnych Narodowego Zjednoczenia Ludowego spowodowała jego dymisję z rządu w dniu 28 czerwca 1921 roku. Odejście Skulskiego z gabinetu poważnie osłabiło pozycję ekipy rządowej, a zwłaszcza Witosza jako premiera⁴⁸.

Po opuszczeniu gabinetu Skulski nadal aktywnie działał na forum parlamentu. W czerwcu 1922 roku poważnie był brany pod uwagę jako szef przyszłej Rady Ministrów. Po klęsce jego partii w wyborach parlamentarnych w 1922 roku doprowadził do połączenia resztek Narodowego Zjednoczenia Ludowego z PSL „Piast”. Pełnił w nim funkcję wiceprezesa oraz członka Zarządu Głównego i Rady Naczelnej. W latach 1925–1928 z ramienia tej partii wszedł w skład Trybunału Stanu. W tym czasie zasiadał w radach nadzorczych kilku banków (m.in. jako członek Komisji Rewizyjnej Banku Polskiego) i spółek handlowych (prawdopodobnie był właścicielem Domu Handlowego Skulski i spółka), był też członkiem zarządu i prezesem Towarzystwa Zakładów Żyrardowskich oraz należał do grona współzałożycieli spółki „Polskie Radio”, gdzie pełnił do 1936 roku funkcję wiceprezesa i prezesa zarządu. Był przedstawicielem zakładów zbrojeniowych Vickers-Armstrong LTG na Polskę (produkujących samoloty bojowe – oddział jednego z największych brytyjskich przedsiębiorstw zbrojeniowych Vickers). Posiadał udziały w koncernie lotniczym Douglasa (amerykańska wytwórnia lotnicza Douglas Aircraft Company). Następnie pełnił funkcję prezesa Związku Filistrów Gdańskiej Korporacji ZAG (Związek Akademików Gdańskich) WISŁA. Był prezesem Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego i Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego. W 1937 roku Skulski, po utworzeniu Obozu Zjednoczenia Narodowego, wszedł w skład jego władz centralnych, gdzie został członkiem Zarządu Sektora Miejskiego. Należy dodać, że był szambelanem papieskim oraz kawalerem maltańskim. Po wybuchu wojny niemiecko-polskiej w 1939 roku

⁴⁸ Dział urzędowy – zwolnienie L. Skulskiego z funkcji ministra spraw wewnętrznych, 28.06.1921 (M.P. 30.06.1921, nr 145); *Ministrowie Polski Niepodległej...*, s. 369–373.

udał się na Polesie, gdzie po 17 września 1939 roku został aresztowany przez NKWD w Pińsku. Przewieziono go do Brześcia, a następnie do Mińska. Tam też zaginął w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach. Rodzina przypuszcza, że Skulski jest pochowany w zbiorowej mogile w Kuropatach na Białorusi⁴⁹.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne, biblioteczne, drukowane

Archiwum Akt Nowych:

- Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa,
- Komenda Główna Policji Państwowej, Dopływy z b. Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i b. Centralnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Dopływy z b. Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i b. Centralnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej,
- Prezydium Rady Ministrów, Posiedzenia Rady Ministrów,
- Prezydium Rady Ministrów, Rektyfikaty,
- Prezydium Rady Ministrów, Spis protokołów posiedzeń Rady Ministrów.

Archiwum Państwowe w Lublinie, Wydział Społeczno-Polityczny

Biblioteka Narodowa w Warszawie, sygn. akc. 6797, s. 17, J. Osmałowski, *Wspomnienia z lat 1914–1921*, t. 4: *Lata 1920–1921*.

Biblioteka Sejmowa, Sejm Ustawodawczy:

- Przemówienie min. L. Skulskiego w sprawie zniesienia stanu wyjątkowego,
- Sprawozdanie stenograficzne,
- Wystąpienie ministra L. Skulskiego w sprawie zniesienia stanu wyjątkowego,
- Wystąpienie premiera Wincentego Witosa przed sejmem,
- Wystąpienie wiceministra spraw wewnętrznych J. Kuczyńskiego w sprawie zniesienia cenzury,
- Zatargi strajkowe.

Derżawnyj Archiw Ternopilskoj Oblasti, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Tarnopolskiego, Wydział Prezydialny – Oddział Bezpieczeństwa Publicznego.

Derżawnyj Archiw Wołyńskiej Oblasti, Zarząd Cywilny Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego.

Dział nieurzędowy: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – objęcie powiatów uwolnionych od inwazji na prawym brzegu Wisły przez starostów i Policję Państwową (M.P. 20.08.1920, nr 188).

Dział nieurzędowy: MSW komunikuje – powrót do powiatów płońskiego, płockiego, pułtuskiego, radzyńskiego, nowomińskiego, lubelskiego, węgrowskiego sokołowskiego, siedleckiego, radzyńskiego, garwolińskiego, łukowskiego, lubartowskiego dozwolony jest bez ograniczeń (M.P. 25.08.1920, nr 192).

Dział nieurzędowy: odejście J. Kuczyńskiego z MSW (M.P. 8.11.1921, nr 254).

Dział nieurzędowy: z Rady Ministrów (M.P. 30.10.1920, nr 247).

Dział urzędowy – zwolnienie L. Skulskiego z funkcji ministra spraw wewnętrznych, 28.06.1921 (M.P. 30.06.1921, nr 145).

⁴⁹ Ł. Kot, *op. cit.*, s. 27–28; K. Stepan, *op. cit.*, s. 504–506; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 66–67; W. Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów...*, s. 147–148.

- Grabski S., *Pamiętniki*, do druku przygotował i wstępem opatrzył W. Stankiewicz, t. 1, Warszawa 1989.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1921, nr 16, poz. 93.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1921, nr 115, poz. 762; nr 117, poz. 768.
- Ruch służbowy w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (M.P. 12.11.1920, nr 257).
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie organizacji i zasad urzędowania ministerstw (M.P. 5.11.1920, nr 251).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 18 marca 1921 r. w przedmiocie statutów organizacyjnych Ministerstw i Urzędów Centralnych. Statut ministerstwa Spraw Wewnętrznych (M.P. 1.04.1921, nr 74).
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP 1921, nr 44, poz. 267).

Prasa

- „Gazeta Warszawska” 25.07.1920, nr 201; 15.08.1920, nr 222.
- „Głos Lubelski” 1.08.1920, nr 207; 3.08.1920, nr 210; 5.08.1920, nr 290.

Literatura

- Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Faryś, J. Pajewski, Szczecin–Poznań 1991.
- Gierowska-Kałużur J., *Zarząd Cywiny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920)*, Warszawa 2003.
- Gomółka K., *Między Polską a Rosją. Białoruś w koncepcjach ugrupowań politycznych 1918–1922*, Warszawa 1994.
- Hausner R., *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, Warszawa 1939.
- Jachymek J., *Leopold Skulski – prezydent ministrów i minister spraw wewnętrznych*, [w:] *W służbie Klio... Księga poświęcona pamięci Profesora Tadeusza Radzika*, red. J. Kłapcio, W. Kozyra, G. Kuprianowicz, R. Litwiński, M. Mazur, M. Sioma, R. Wysocki, Lublin 2012.
- Kot Ł., *Zamojski rodowód premiera Leopolda Skulskiego*, „Archiwariusz Zamojski” 2006.
- Kozłowski M., *Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Kraków 1990.
- Kozyra W., *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Lublin 2009.
- Kozyra W., *Polityka Ministra Wntrisznich Spraw Polskoji Respubliki szczodo schidnych kresiw u 1918–1926 rr.*, [w:] *Ucrainica–Polonica*, red. J. Tereszczenko, vol. 2, Kyjiw–Żytomyr 2005.
- Kozyra W., *Urząd wojewody lubelskiego w latach 1919–1939. Sto lat funkcjonowania w różnych ustrojach politycznych i administracyjnych*, Lublin 2019.
- Kozyra W., *Urząd Wojewódzki w Lublinie w latach 1919–1939*, Lublin 1999.
- Kozyra W., *Ustawowe uprawnienia ministrów spraw wewnętrznych i zarys ich realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, [w:] *Państwo – władza – społeczeństwo w dwudziestym wieku*, red. W. Kozyra, „Res Historia” 2004, nr 16.
- Kozyra W., *Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Zarządu Cywilnego Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1921)*, [w:] *Ucrainica–Polonica*, red. J. Tereszczenko, H. Stoński, vol. 1, Kijiw–Żytomyr 2004.
- Krajewski Z., „Bunt” gen. Żeligowskiego i zajęcie Wilna, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1991, t. 41, nr 1.
- Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, współpr. G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994.

- Ministrowie Polski Niepodległej 1918–1945*, red. M. Baumgart, H. Walczak, A. Wątor, Szczecin 2001.
- Nowy rząd przed Sejmem. Deklaracje partii*, „Gazeta Warszawska” 25.07.1920, nr 201.
- Pajewski J., *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Poznań 2007.
- Powrót władz i urzędów*, „Gazeta Warszawska” 20.08.1920, nr 227.
- Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992.
- Stepan K., *Skulski Leopold*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 38/4, z. 159, Warszawa 1998.
- Suleja W., *Kresy Wschodnie w myśli politycznej polskiej irredenty w okresie popowstaniowym (1864–1914)*, [w:] *Między polską etniczną a historyczną. Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, red. W. Wrzesiński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.
- Szczepański J., *Spoleczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa–Pułtusk 2000, DOI: <https://doi.org/10.1353/imp.2000.0053>.
- Szczepański J., *Stanowisko polskich partii politycznych wobec wojny w latach 1919–1920 z Rosją Sowiecką*, [w:] *Państwo – władza – społeczeństwo w dwudziestym wieku*, red. W. Kozyra, „Res Historica” 2004, nr 16.
- Witkowski W., *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2007.
- Wojewodowie białostoccy*, red. K. Stychowicz, J. Wasilewski, Białystok–Warszawa 2019.
- Wyszczelski L., *Bitwa na przedpolach Warszawy*, Warszawa 2000.

ABSTRACT

Leopold Skulski was born on November 3 (according to the Julian calendar, November 15), 1877, in Zamość, in an impoverished noble and intellectual family. He was a pharmacist and chemical engineer. In the Legislative Sejm, he headed the club of the National People's Union. From December 13, 1919 to June 9, 1920, he was the president of the Council of Ministers. On July 24, 1920, in the Government of National Defense led by Wincenty Witos, he became the Minister of the Internal Affairs and also a member of the State Defense Council. During the Polish-Bolshevik war of 1920, he headed the most important civil department in the country – the administration of internal affairs – and, as a result, was the head of the “internal front”. After leaving the government on June 28, 1921, he was, among others, a member of the State Tribunal (1925–1928), president of the Polish Radio and president of the Association of Żyrardów Plants. After September 17, 1939, he was arrested and shot by the Soviet authorities in unknown circumstances. Probably buried in Kuropaty in Belarus.

Keywords: Leopold Skulski; government; Minister of the Internal Affairs; administration of internal affairs; Polish-Bolshevik war; internal front

